

ТВОРЧИСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ-ЕМІГРАНТІВ У ФРАНЦІЇ В 20–30-І РОКИ ХХ СТ.

Цугорка О. П.

ВСТУП

Становлення і розвиток українського живопису, як складника вітчизняної культури, відбувалось у межах різних художніх парадигм, проявляючи у своєму поступі як національні, так і світові мистецькі тенденції. Якщо виокремити характерні ознаки українського живопису початку ХХ століття, то можемо прослідкувати віяння і класичних стилів, і становлення напрямів модернізму. Це свого роду репрезентація широкого спектра художніх практик, унаочнених у багатовимірній моделі українського живопису. Стиль того чи іншого митця визначає передусім його світоглядні та ціннісні орієнтири, зумовлені культурою буття та творчості. А критерієм зрілості кожного художника є беззаперечна виразність значення його національного та світового доробку, що полягає насамперед у презентації національної культурної традиції, значного потенціалу національної ментальності, перманентного створення оригінальних культурних цінностей.

Творчість українських художників завжди цікавила іноземні інституції, поціновувачів живопису та колекціонерів. Українські митці із впевненістю виходили на міжнародну артсцену саме завдяки яскраво вираженому пошуку стильових рішень і відповідей у своїх полотнах на важливі питання і виклики часу. Теми, з якими вони найчастіше працювали, – це світовідчуття, спілкування з природою, джерела енергії, вічні життєві питання, страхи та джерела радості і смутку. Все це презентувалося українськими художниками у найрізноманітніших формах: духовних, дотепних, ліричних, грандіозних, складних чи мінімалістичних. Споглядання їхніх полотен завжди спонукало шанувальників до затримування погляду і заставляло їхній розум працювати. Закономірно, що з давніх часів українських художників приваблювали артсцени різних країн світу. Особливе місце у їхніх вподобаннях посідав Париж. І це цілком зрозуміло, позаяк загальновідомою формулою у світі завжди була теза: «Париж – столиця мистецтва». Витоки цієї мистецької експансії, як вважає Ілько Борщак, відомий своїми українознавчими працями, беруть свій початок ще в період династії Капетингів (династії французьких королів,

представники якої правили з 987 по 1328)¹. Споглядаючи Базиліку Сен-Дені і Сен-Шапель, Нотр Дам де Парі, розуміємо, що вже тоді Паризька мистецька школа досягла свого найвищого рівня, що підтверджується роботами різьблярів, художників та мініатюристів. Саме у Парижі XVII ст. бачимо розквіт класичного мистецтва з його помпезністю та урочистістю. У XVIII столітті йому на зміну приходять романтизм, реалізм, імпресіонізм. Пер Леско, Філібер де Льорм, Ле Брюн, Ваттю, Давід, Курбе, Ренуар, Матісс, Дета, Утрільо, Моріс, Дені, Ле Брюн – це ті величні імена, які назавжди ввійшли в історію світового мистецтва. Паризька мистецька школа диктує свої закони всьому світу. Сотні тисяч людей щорічно із замилюванням споглядають витвори мистецтва в Парижі: Палац юстиції, Лувр, Люксембурзький палац, Версаль, Триумфальну арку. Паризька мистецька школа асимілювала багатьох закордонних художників, тому і не дивно, що Париж так манить до себе і талановитих українських митців. Не всі вони лише за покликом серця залишали Батьківщину і вирушали на чужину. Проте всіх талановитих митців це величне місто огортало своїми обіймами, давало сили і натхнення.

1. Дослідження творчості українських митців у Парижі

За роки незалежності були створені сприятливі умови для дослідження діяльності українських митців, що пов'язано із поживанням контактів із представниками української діаспори, що займалася вивченням творчого доробку митців, вихідців із України. Ще на початку 90-х років у результаті реалізації програми «Повернуті імена» було проведено цілу низку наукових, практично-організаційних, пошукових, просвітніх заходів, спрямованих на вивчення, повернення в Україну спадщини видатних діячів культури і науки. В контексті цієї програми вийшла книга О. Федорука «Василь Хмельюк», проведено цілу низку науково-практичних конференцій, серед них – «Михайло Андрієнко-Нечитайло і європейське мистецтво», захищено цілу низку дисертаційних досліджень як мистецтвознавцями, так і істориками.

Заслуговує також на увагу ціла низка публікацій у вітчизняних часописах, які на початку 90-их стали відкриттям для української культури імен, уже відомих в європейських та світових мистецьких колах. Серед них – Олекса Грищенко, про якого писали мистецтвознавці В. Сусак, В. Аблицов, І. Пархоменко; Василь Хмельюк, творчість якого досліджували О. Федорук, А. Скофенко; Софія Зарицька – з-під пера А. Скофенко та В. Поповича; Софія Левицька в дослідженнях того ж В. Поповича.

¹ Боршак І. Париж – ювілят. Україна. Париж. Ч. 6. С. 462.

Якщо говорити про більш сучасні дослідження, то на значну увагу заслуговує монографія В. Сусак «Українські мистці Парижа 1900–1939 рр.», яка побачила світ у 2010 році. Це комплексне дослідження творчості великої кількості українських митців у Парижі стало в пригоді сучасним українським митцям, які ще шукають свій авторський стиль. І, як вважає С. Подлевський, розмаїття матеріалу дозволяє детально вивчити напрацювання митців часів авангарду, які включають цілий спектр: від футуристичних побудов О. Архипенко до ренесансного живопису М. Глущенко. Роботи цих митців є не лише мистецтвознавчим джерелом, вони можуть також слугувати наочними звірцями вивчення кольору та форми².

Сьогодні в Україні видано величезний масив літератури, який повертає забуті свого часу імена українських митців у лоно мистецької скарбниці нашої держави. Незалежна Українська держава золотими літерами вписує ці імена в літопис власного духовного відродження. Слід зауважити, що чи не вперше привідкрила сторінку книги з іменами українських митців, які репрезентували українське мистецтво у світі, Н. Асеева. У своїй монографії «Українсько-французькі художні зв'язки 20–30-х років ХХ ст.» мисткиня подає лише фрагмент діяльності «Паризької групи українських художників», яка об'єднувала значну кількість українських художників-емігрантів з різними політичними переконаннями, художніми поглядами і концепціями. Відрадно, що творчий доробок цих талановитих людей посідає чільне місце в культурному і духовному житті України.

2. Українські художники, які репрезентували українське мистецтво в Парижі

Серед групи паризьких українців можна виокремити Софію Левицьку. Переїхавши в Париж у 1905 році, з 1907 року вона вже почала виставляти свої полотна в Паризьких салонах, що свідчить про талант і зацікавленість французів³. Початок її творчості співпадає із появою паризької групи кубістів, до яких вона протягом багатьох років належала і брала участь у спільних з ними виставках. Виникнення кубізму пов'язують із трансформацією суспільства, коли людство було під впливом трагічних подій Першої світової війни та революцій.

² Подлевський С. Мистецтво крізь книгу: Віта Сусак. Українські мистці Парижа. 1900–1939. Київ : Родовід, 2010. URL: http://obucn.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1901:mistectvo-kriz-knigu-vita-susak-ukrainski-mitci-parizha&catid=13:knigom.

³ Енциклопедія українознавства. Словникова частина / ред. В. Кубійович ; Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. Львів, 1994. Т. 4. С. 1265.

Англійський мистецтвознавець Ернст Гомбріх вважає, що появі цього футуристичного стилю ми зобов'язані насамперед саме французькому майстрові Полю Сезанну, який вперше продемонстрував спрощення об'єктів до звичайних геометричних фігур. У своїй знаменитій відповіді Пікассо він висловив пораду «розглядай натуру як набір простих фігур». Поль Сезанн мав на увазі, що все у світі спирається на базу, але його друзі зрозуміли його слова лише буквально. Одержаний у результаті результат сподобався і самому Сезанну. Він став навмисно спотворювати перспективу, щоб вмістити більше різноманітних граней зображуваного об'єкта. Дуже цікавою є історія появи назви напрямку. Під час однієї з виставок А. Матісс, розглядаючи картину Ж. Барка, здивовано запитав, що це за кубики. З того часу назва закріпилася як новий напрям у малярстві⁴.

Варто відзначити, що Софія Левицька зазнала багато гострої критики як представниця нового на той час напрямку в мистецтві. Відомий мистецтвознавець В. Попович пізніше творчість мисткині відносив до постімпресіонізму⁵.

Софія Левицька багато працювала і часто виставляла свої роботи, що в кінцевому результаті належно було оцінено мистецькими критиками. Вона сама ініціювала та з приємністю брала участь у спільних виставках українських митців у Парижі. Мисткиня чудово розуміла, наскільки важливо презентувати світові українське мистецтво. У 1920 році великими зусиллями їй вдалося переконати керівника організаційного комітету Паризького салону про виділення місця для українських полотен, хоча роботи українських художників були пошкоджені під час пересилки з України і не відповідали вимогам виставкових стандартів⁶. Важливо, що українка, маючи уже заслужене визнання свого таланту у французькій столиці, турбувалася про своїх співвітчизників задля більшої популяризації українського мистецтва у світі.

Результатом плідної праці і неабиякого таланту Софії Левицької стало визнання мистецького доробку художниці під час урочистого відзначення її ювілею – 20 років творчості. Святування відбувалося в одній із найкращих галерей Парижа «Галереї Артур Самбон», де урочисто була відкрита ювілейна виставка майстрині. У своїй святковій промові Софія Левицька розповіла про своє нелегке життя на чужині:

⁴ Канарка Канта. Картини у стилі кубізму. URL: <https://walldeco.ua/ua/kubizm-kartiny>.

⁵ Ладжинський В. Українські митці в Парижі. *Нотатки з мистецтва*. 1974. № 13. С. 20.

⁶ ЦДАВО. ОП. 1. Спр. 1080. Арк. 6.

«чим гірше, чим тяжче на душі було, тим ясніше, веселіше творити хотілося»⁷.

Творчість Софії Левицької мала величезний резонанс серед французьких мистецтвознавців. Власник «Галереї Артур Самбон» Мальпем писав про її полотна: «Дуже ніжна і тонка поезія вилілась у спокійній творчості Софії Левицької». Французький часопис «Фігаро» за грудень 1929 року теж приділяє увагу таланту мисткині, відзначивши, що найкращим доказом визнання художниці у світі критики є придбання Французькою державою в 1926 році для галереї Же де Пом та Музею дю Люксембург полотен Софії Левицької⁸.

Гарні стосунки склалися у Софії Левицької із осередком української еміграції у Франції. Український часопис «Тризуб», який виходив у Парижі з 1925 по 1940 рік, помістив статтю, яку присвятив саме ювілею української малярки – 20 років творчої праці. Стаття написана з великою теплою і повагою до великого таланту цієї творчої особистості. У ній відзначено душевність і ніжність натури художниці. Олекса Грищенко, який був близько знайомий з мисткинею, писав: «Всі любили її за милу вдачу, гостинність і доброту»⁹.

Варто відзначити талант цієї творчої особистості і в літературній сфері. Вона переклала французькою мовою «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» Миколи Гоголя, оздобивши фоліант власними ілюстраціями. Цікаво, що в передмові вона зазначає українське походження Миколи Гоголя, що викликало шквал незадоволення серед російських емігрантів.

Творчість Софії Левицької є вагомим внеском у мистецьку культуру України. Художниця лише раз виставляла свої твори у Львові, взявши участь у четвертій виставці Асоціації незалежних українських митців (АНУМ). Під час презентації полотен Софії Левицької був відзначений її неперевершений талант і тонке сприйняття свіжих подихів західноєвропейського мистецтва.

Померла Софія Левицька в Парижі в 1937 році. Відомий дослідник її творчості Володимир Попович так коротко охарактеризував її творчий шлях: «Все мріяла про великі полотна, які виснажували останні її сили»¹⁰.

Митець Еміль Бернар після смерті Софії став головою товариства «Приятелі Соні Левицької», яке організувало дві виставки художниці.

⁷ Софія Левицька. *Тризуб*. Париж. 1930. 2 березня. С. 3.

⁸ Ковальський М. Українські митці в Парижі. *Календар-альманах «Українського слова»*. 1955. С. 88.

⁹ Грищенко О. Соня Левицька. *Київ*. 1952. № 1. С. 48.

¹⁰ Попович В. Софія Левицька. *Образотворче мистецтво*. 1991. № 2. С. 24.

На жаль, активна діяльність товариства була припинена у зв'язку з подіями Другої світової війни¹¹.

Своєрідністю і неординарністю вирізняється серед українських художників Паризької групи постать мисткині Софії Зарицької, яка була однією із перших учениць Олекси Новаківського, видатного українського живописця і педагога. Його творчість – ціла епоха в розвитку національного українського живопису. Цей митець перебував у епіцентрі культурного життя заходу України й Галичини зокрема. На його творчості позначився переламний етап кінця ХІХ – початку ХХ століття, коли художники прагнули до максимального вираження, експресії, філософського аналізу складних життєвих явищ¹².

Закінчивши Празьку академію мистецтв у 1928 році, Софія Зарицька разом із чоловіком, також художником Петром Омельченком, переїздить у Париж. Навчаючись на майстриню фресок, у своїй творчості вона зберігає нахил до монументалізму. Її мистецький світ – це внутрішнє життя і переживання людини. Зображаючи жіночі та дитячі фігури, мисткиня ніби привідкривала їхній внутрішній світ та душевний стан: смуток, мрійливу задуму, тривогу, відчай. Свій задум вона передавала за допомогою ліній, форм, при цьому була дуже стримана у вживанні кольорів. Найчастіше її роботи виставлялися у Салоні Незалежних у Парижі і високо оцінювалися критиками. Один із французьких критиків так описує враження про її полотно «Мадонна»: «Зроблено з великим темпераментом, з її образів говорить така пристрасність, що її не можна забути з тисячі виставлених творів».

Життя мисткині склалося трагічно. Після смерті чоловіка вона потрапила у матеріальну скруту і навіть не мала засобів, щоб оформити свої картини на виставку. Дослідниця творчості Софії Зарицької А. Скофенко вважає, що найбільшою трагедією її як митця було те, що через брак коштів вона не могла себе реалізувати як монументаліст. І всі її полотна нагадують частину чудової фрески, що можна об'єднати в одне ціле уже в уяві¹³. Як уже зазначалося вище, життя Софії Зарицької склалося трагічно – вона згоріла у своєму будиночку разом із частиною її творчого доробку.

Важливо, що в 2019 році роботи «Дві дівчини» і «Мати з дітьми» української художниці Софії Зарицької поповнили колекцію Національного художнього музею (NAMU). Вони були придбані для музею меценатом і є досить типовими для творчості Софії Зарицької.

¹¹ Попович В. Софія Левицька. *Сучасність*. 1988. № 6. С. 49.

¹² Тишкевич Марися. Олекса Новаківський – епоха львівського модернізму. URL: <https://uain.press/blogs/oleksa-novakivskij-epoha-lvivskogo-modernizmu-1196461>].

¹³ ЦДАМЛМ. Ф. 49. Оп. 1. Спр. 391. Арк. 26.

Полотна яскраво відображають тематику, з якою вона найчастіше працювала – тема материнства, дитинства, певних емоційних станів і тема стосунків між жінками. За розвитком цих тем можна простежити еволюцію мисткині – від спокійно врівноваженого настрою ранніх творів до більш експресивних пізніх, в яких вона змішує різні техніки, що їх використовувала впродовж усього життя.

Європейське образотворче мистецтво 20–30-х років ХХ століття насичене духом українських митців. Продовжуючи аналізувати творчість українських художників паризької групи, не можна оминати увагою Миколу Кричевського. Його ім'я часто асоціюється зі знаменитою династією братів-художників Кричевських (батька Василя Кричевського і дядька Федора Кричевського, діяльність яких мала надзвичайне значення для українського мистецтва кінця ХІХ – першої половини ХХ століття).

Слід зазначити, що з переїздом у Париж у 1929 році акварельні роботи Миколи Кричевського починають з'являтися в провідних галереях Парижа та мають великий успіх. Особливо користувалися популярністю його надзвичайні пейзажі Парижа та Венеції. За своє життя художник створив понад 7000 творів, проте найбільше визнання мала його акварель, де яскраво проявилось його велике та самобутнє художнє обдарування. Паризькі красиви, велична річка Сена на полотнах живописця полонила серце не одного шанувальника таланту Миколи Кричевського. Працював Кричевський і як монументаліст. Його плафони, настінні панно, розписи церков привертали увагу мистецьких критиків¹⁴.

Митець багато подорожував, але ніколи не забував про Україну. Національна тематика завжди була присутня на його полотнах. Він активно підтримував спільні виставки українських митців у Парижі, виставляв свої роботи і у Львові.

Не зайвим буде відзначити, що виставки Асоціації незалежних українських митців (АНУМ) організовувались у Львові з ініціативи групи західноукраїнських художників і мистецтвознавців С. Гординського, П. Ковжуна та ін. Задум налагодити зв'язки митців на еміграції з українським культурним життям виник у Станіслава Гординського після того, як, перебуваючи в Парижі наприкінці 20-х років ХХ ст., він активно співпрацював із Паризькою групою українських художників. Після повернення до Львова Гординський взявся активно популяризувати їхній творчий доробок і зайнявся організацією виставок АНУМ у Львівській картинній галереї¹⁵.

¹⁴ Скофенко А. Шенев'єрська дивачка. *Наука і суспільство*. 1992. № 6–7. С. 23.

¹⁵ Гординський С. Спогади про АНУМ. *Сучасність*. 1985. № 3. С. 31.

Саме в каталогах виставки АНУМ знаходимо також і ім'я Володимира Винниченка. Відійшовши від політичної діяльності, Винниченко пише художні твори і малює. Його мистецький спадок – майже сотня полотен та ескізів. Винниченка важко назвати професійним художником, але критики відзначали його вроджене відчуття кольору і ліній. Так, мистецький критик М. Келлер, характеризуючи його картини, відзначав: «Перше, що вражає в творчості Винниченка, – це надзвичайне багатство фарб. Його пейзажі, квіти, інтер'єри просякнені світлом і немов прозорі. Його тони мають безліч відтінків»¹⁶.

Не всі українські художники приїжджали в Париж лише з власної волі, щоб долучитись до європейської мистецької скарбниці і розвинути свої здібності. Частина з них вимушена була емігрувати під впливом поразки визвольних змагань 1917–1919 років. Їх переслідувала матеріальна скрута, моральний тиск, але все ж завдяки енергії, вірі у свій талант і у свої сили більшість з них здобула освіту в мистецьких закладах Європи і зуміла відточити свій талант. Їм випало на долю пробивати власні шляхи наполегливою працею, здобувати собі належне місце серед, у кращому випадку, байдужих чужинців. Саме паризьку групу українських мистців у 20–30-х роках ХХ століття можна з упевненістю назвати живим національним зв'язком між Україною і світовим мистецьким центром.

Самі українські митці так трактували мету свого об'єднання: «Наша громада сповідує основну естетику паризької школи. Вона залишає своїм членам повну свободу і вимагає лише одного – творити добрий малюнок. Кожен вибирає учителя: Пікассо, Матісса, Дереша. Влаштуємо і індивідуальні виставки, і збірки, беремо участь у Міжнародних виставках. Ми не відірвані від кореня, хоч ми студіюємо в Парижі, все ж не полишаємо зв'язок із земляками і з культурними осередками України, Східної Галичини, Канади, де є багато українських мистецьких товариств»¹⁷.

Діяльність групи українських художників у Парижі виходить за межі індивідуальної творчості. Вони були достойними представниками України у міжнародному центрі мистецтв. Завдяки їм у каталогах виставок з'явилося поняття «українець», народжений в Україні. Ставлення мистецьких європейських критиків до їхньої творчості з кожним роком змінювалось на краще, а зацікавленість ними постійно

¹⁶ Костюк Г. Володимир Винниченко – маляр. *Сучасність*. 1962. № 6. С. 414.

¹⁷ Череватюк В.Б. Громадська, культурно-освітня та наукова діяльність українських емігрантів у Франції в 20–30-х роках ХХ ст. : дис. ... к.і.н. Київ. 1996. С. 100.

зростала. Відрадно, що українськими митцями були представлені мало не всі течії тодішнього сучасного живопису: від Софії Зарицької до Івана Бабія, що працювали в неокласичному напрямі, через колориста Василя Перебийноса до Михайла Андрієнка, композиції якого довгий час ішли в руслі конструктивізму.

Іван Бабій з 1924 року теж жив у Парижі. Належав до групи українських митців. Писав краєвиди, портрети, натюрморти, жанрові сцени. У 1930-ті кілька років працював в Африці, створив цикл етнографічних замальовок. Експонувався у салоні Національного товариства витончених мистецтв (1925), Осінньому салоні (1925–1935, 1942; член салону), салоні Незалежних (1926–1935, з перервами; 1941–1945, 1947).

Василь Перебийніс перебував в армії УНР і його чекала доля багатьох українських емігрантів, що були вимушені покинути Батьківщину після поразки визвольних змагань. У травні 1926 р., закінчивши Краківську академію, він отримав винагороду у вигляді закордонної поїздки. Відвідав різні мистецькі галереї Європи (Чехословаччини, Австрії, Югославії, Італії, Монако, Франції). Відтак був прийнятий на стажування у філії Краківської академії в Парижі протягом 1928/29 навчального року. Після цього вирішив залишитися в Парижі. Василь Перебийніс зразу ж увійшов у коло молодих французьких художників й отримав дворічний контракт з власником галереї «Atelier Français». Провів персональні виставки в галереях «de Paris», «Zak», «Marseille», виставлявся на салонах: «Осінньому» (1928 р., 1935 р.), «Незалежних» (1930–1932 рр.) і «Тюльрі». Входив у «Паризьку групу українських художників» та співпрацював з АНУМ у Львові. Він був учасником групових виставок: «Українська група» (галерея «Studio 28», 1930 р.), «Паризька група українських митців» у Парижі та Львові (1932–1933 рр.), російської групи (галерея «Zak», 1930 р.), першої виставки АНУМ у Львові (1931 р.), виставки в галереї «V. Girchman» (квітень 1931 р.), виставки художників «Паризької школи» в Лондоні. У 1938 р. велика персональна виставка пройшла в Українському Національному Музеї у Львові за активного сприяння митрополита А. Шептицького. Василь Перебийніс малював портрети (у тому числі діячів української еміграції), пейзажі та натюрморти. Розписував фасади магазинів і кінотеатрів, оформляв театральні постановки, концертні номери та виставки, працював для кінематографа. Виконав фрески у сучасному стилі для церкви на Boulevard de l'Hôpital у Парижі. Оформив зал української преси і намалював монументальну карту України для українського павільйону на Міжнародній виставці в Парижі (1937 р.). Проживаючи в Парижі, приймав молодих українських митців, що приїжджали на стажування, усіляко їм допомагав.

ВИСНОВКИ

Іронією долі була широка популярність українських митців в Європі і практично повна необізнаність з їхнім творчим доробком в Україні. Деяке пожвавлення відбулося після організації чотирьох виставок АНУМ у Львові. Вперше шанувальники мистецтва мали можливість познайомитись з полотнами своїх знаменитих земляків, що творили на теренах Франції. Значення діяльності українських митців у Парижі неоціненне, позаяк вони є яскравими представниками українського мистецтва у світовому центрі культури. Українські митці не тільки розвинули свої таланти, а й збагатили їх надбаннями європейської культури і разом з тим популяризували українське мистецтво серед широкого європейського загалу. Паризька група українських митців нараховувала близько 30 майстрів пензля, різних за напрямом художнього мистецтва, рівнем популярності, умовами життя, але об'єднаними бажаннями збагатити українську культуру новими здобутками.

АНОТАЦІЯ

Мета цього дослідження – проаналізувати творчість українських художників-емігрантів у Франції в 20–30-і роки ХХ століття. Автор зосередив увагу на діяльності окремих представників Паризької групи українських митців у Парижі та охарактеризував теми, з якими вони найчастіше працювали, – це світовідчуття, спілкування з природою, джерела енергії, вічні життєві питання, страхи та джерела радості і смутку. В розділі відзначено, що Європейське образотворче мистецтво 20–30-х років ХХ століття насичене духом українських митців. Крім того, автор констатує, що від причин, які спонукали митців залишити Україну, їхнього матеріального становища залежав настрій і довершеність їхніх полотен. Проте навіть коли їх переслідувала матеріальна скрута, моральний тиск, але все ж завдяки енергії, вірі у свій талант і у свої сили більшість з них здобула освіту в мистецьких закладах Європи і зуміла розвинути свої здібності. Їм випало на долю пробивати власні шляхи наполегливою працею, здобувати собі належне місце серед, у кращому випадку, байдужих чужинців. Саме паризьку групу українських митців у 20–30-х роках ХХ століття можна з упевненістю назвати живим національним зв'язком між Україною і світовим мистецьким центром.

Література

1. Борщак І. Париж – ювілят. *Україна*. Париж. Ч. 6. С. 462.
2. Подлевський С. Мистецтво крізь книгу: Віта Сусак. Українські мистці Парижа. 1900–1939. Київ : Родовід, 2010. URL: http://obucn.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1901:mistecstvo-kriz-knigu-vita-susak-ukrainski-mitci-parizha&catid=13:knigom.

3. Енциклопедія українознавства. Словникова частина / ред. В. Кубійович; Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. Львів, 1994. Т. 4. С. 1265.
4. Канарка Канта. Картини у стилі кубізму. URL: <https://walldeco.ua/ua/kubizm-kartiny>.
5. Ладжинський В. Українські митці в Парижі. *Нотатки з мистецтва*. 1974. № 13. С. 20.
6. ЦДАВО. ОП. 1. Спр. 1080. Арк. 6.
7. Софія Левицька. *Тризуб*. Париж. 1930. 2 березня. С. 3.
8. Ковальський М. Українські митці в Парижі. *Календар-альманах «Українського слова»*. 1955. С. 88.
9. Грищенко О. Софія Левицька. *Київ*. 1952. № 1. С. 48.
10. Попович В. Софія Левицька. *Образотворче мистецтво*. 1991. № 2. С. 24.
11. Попович В. Софія Левицька. *Сучасність* 1988. № 6. С. 49.
12. Тишкевич Марися. Олекса Новаківський – епоха львівського модернізму. URL: <https://uain.press/blogs/oleksa-novakivskij-epocha-lyvivskogo-modernizmu-1196461>].
13. ЦДАМЛМ. Ф. 49. Оп. 1. Спр. 391. Арк. 26.
14. Скофенко А. Шенев'єрська дивачка. *Наука і суспільство*. 1992. № 6–7. С. 9.
15. Гординський С. Спогади про АНУМ. *Сучасність*. 1985. № 3. С. 31.
16. Костюк Г. Володимир Винниченко – маляр. *Сучасність*. 1962. № 6. С. 414.
17. Череватюк В.Б. Громадська, культурно-освітня та наукова діяльність українських емігрантів у Франції в 20–30-х роках ХХ ст. : дис. ... к.і.н. Київ. 1996. С. 100.

Information about the author:

Tsugorka Oleksandr Petrovych,

PhD in Art History, Professor,

Merited Figure of Arts of Ukraine

National Academy of Fine Arts and Architecture

Voznesenskyi descent, 20, Kyiv, 04053

ORCID: 0000-0002-7742-2143